

MISKOLCI EGYETEM
ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
DEÁK FERENC ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI
DOKTORI ISKOLA

TORMA JUDIT
A JOG EMBERI OLDALA. INTERDISZCIPLINÁRIS ÉRTEKEZÉS A JOG ÉS
PSZICHOLÓGIA ELMÉLETI ÉS GYAKORLATI ÖSSZEFÜGGÉSEIRŐL
PhD értekezési tézis

Deák Ferenc Állam- És Jogtudományi
Doktori Iskola

A doktori iskola vezetője: Jámborné Prof. Dr. Róth Erika intézetigazgató egyetemi
tanár

A doktori program címe: A magyar állam- és jogrendszer, jogtudomány
továbbfejlesztése, különös tekintettel az európai jogfejlődési tendenciákra

Tudományos vezető: Dr. Vinnai Edina, docens, intézeti tanszékvezető

MISKOLC

2023

I. A doktori értekezés kitűzött célja, hipotézisek és kutatási kérdései

„Míg a jog az emberi viselkedés szabályozásának tudománya, addig a pszichológia azt kutatja, hogy milyen szabályszerűségek vonatkoznak az emberi viselkedésre.”¹ Amíg a jog normatív szabályok felállításával azt mondja meg, hogy hogyan kellene viselkednünk, addig a pszichológia azt kutatja, hogy miért pont úgy viselkedünk ahogyan. A két viselkedési halmaz sokszor nem esik egybe. Annak ellenére, hogy a két tudományterület már legalább százötven év felfedezte egymást, összefüggésük sokszor még mindig újszerűen hat. Ennek részben a terület szétaprózódása és az elméleti keretek hiánya az oka, mely egyfajta fogalmi tisztázatlanságban is megnyilvánul.

Thomas Kuhn² nyomán a határterületi tudományokban megkülönböztethetünk interdiszciplináris (két tudomány határterületén kialakuló), multidiszciplináris (több tudományos területet átfogó) és transzdiszciplináris (egy vagy több tudomány hézagjait kitöltő) területi fajtákat. A multidiszciplináris tudományokban egyik résztvevő tudományterület sem emelkedik ki jelentősen és a területek között intenzív tudásáramlás jellemző.³ Az interdiszciplináris tudományokban, a gyakorlatban viszont sokszor összemosódnak az eredeti diszciplináris területek és – Kuhn biológiai analógiája nyomán – egy új hibridet hoznak létre. Ilyen interdiszciplináris területnek tekinthető például a kognitív tudomány, melyben az eredeti pszichológiai, neurológiai és számítástechnikai tudományterületek határai elmosódtak (egy tudományos publikációban ma már nem tudnánk például megmondani, hogy egy számítógépes viselkedési modellben melyik rész alapul tisztán pszichológiai, melyik neurológiai és melyik számítástechnikai tudományos elméletre). A jog és pszichológia jelenlegi formájában a pszichológia elméletalkotási és módszertani kereteit használja. Ennek feltehetően az az oka, hogy még mindig kevés a jogban és a pszichológiában is

¹ Cominelli, L.: *Cognition of the Law. Toward a Cognitive Sociology of Law and Behavior*. Springer. 2018. 196. o.

² Kuhn, T. S.: *A tudományos forradalmak szerkezete*. Osiris Kiadó. 2000.

³ Soós S.: A tudomány evolúciós rendszertana és az extradiszciplinaritás problémája. *Világosság*. 2005/1. 39-48. o.. 41.-45. o.

akadémiai tudást birtokló kutatók száma. Bár a jogpszichológia kialakulását Hugo Münsterberg *A tanúk padján*, című könyvének 1908-as megjelenésével szokás összefüggésbe hozni,⁴ az elmúlt 110 év alatt nem alakult ki az az általánosan elfogadott tudományos gondolkodási keret, mely a jogot és a pszichológiát szorosabban összeköthette volna. Ez alapján disszertációmban az alábbi három konkrét célkitűzés fogalmaztam meg:

- 1) a jog és pszichológia tudományos interakciójának átfogó feltérképezése és tanulmányozása;
- 2) a jogpszichológia elméleti kereteinek feltérképezése; és
- 3) a jog és pszichológia egy gyakorlati, kézzelfogható interaktív elemének empirikus kutatása.

Az első célhoz megfogalmazott külön hipotézisem nem volt, itt feltáró jelleggel végeztem a munkát és célom az volt, hogy a lehető legteljesebb képet kaphassam a tudomány terület kiinduló alapjairól, történetéről és mai állapotáról. Ebben a kutatásban Némiképp váratlan eredményként találkoztam a terület széttagoaltságával és erőteljes alkalmazott tudományos szemléletével, mely csak a legutóbbi években tűnik oldódni kissé.

A második célhoz az első kutatás alapján jutottam el. Előzetes várakozásom az volt, hogy a jogpszichológiának létezik elméleti alapja, azaz létezik egy „pszichológiai minimum”⁵ a jogelméletben és a joggyakorlatban, amely megmutatja a további kutatási irányokat. Ehelyett elszigetelt pszichológiai jogelméleteket találtam, amelyek ugyan történeti kiindulópontnak felhasználhatók, azonban nem jelennek meg sem a modern jogpszichológiában, sem a modern jogelméletekben.

⁴ Pósch K.: A jog és pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma. In Hunyady György, Berkics Mihály (szerk.) *A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem*. Budapest. 2015. 29. o.

⁵ Ezúton köszönöm Bencze Mátyásnak az előopponenciában használt kifejezést. Rendkívül találónak érzem kutatási törekvéseim leírására, ezért tisztelettel felhasználtam

Harmadik kutatási célomban a jog gyakorlati oldalát kerestem és előfeltevésem az volt, hogy a jog legjellemzőbb hordozója, a bíró, ugyanúgy nem mentes belső tudatos, intuitív, és nem tudatos pszichológiai folyamatoktól, mint bárki más. Ezek a pszichológiai folyamatok meghatározzák gondolkodását, döntéseit és (nem jogi értelemben vett) ítéleteit. Hipotézisem szerint ezek a belső folyamatok kihatnak munkájára is, azaz befolyásolják jog ítéleteit és döntéseit. A kutatást megint feltáró jelleggel kezdtem el megtervezni, azonban az előkutatások során olyan adatokat találtam, melyek módosították az eredeti elképzelést és ráirányították figyelmemet a jogászi és bíró mentális egészség kérdésre. A kutatás lefolytatása, melyre rajtam kívülálló okok miatt nem tervezetteknek megfelelően kerülhetett csak sort, ezért azzal a hipotézissel folytatódott tovább, hogy a bírói és ítélezési munka a társadalom által elismertnél jóval nagyobb pszichés teherrel jár és ennek sokszor maguk a bírák sincsenek tudatában.

II. Kutatási fázisok, kutatási módszerek és az adatok feldolgozása

Kutatásom első és második céljához feltáró jellegű szisztematikus irodalomkutatást végeztem, míg a harmadik cél eléréséhez empirikus kutatást terveztem igazoló jelleggel. Az adatok feldolgozása többségében az általános kutatási módszerekkel történt, amelyekbe beletartozott az analízis, az indukció, a dedukció és a szintézis egyaránt. Az összegyűjtött hazai és idegennyelvű szakirodalmat kategóriákba rendeztem (általános jogpszichológia; jogelmélet és jogpszichológia; és bírói döntéshozatal jogpszichológiai magyarázatai) gyűjtöttem és tartalmukat mátrix rendszerben elemeztem. A mátrix változói a történeti szál kibontása; a jogpszichológiai szakirodalomban fellelhető elméleti és gyakorlati szálak beazonosítása és szétválasztása; és a jogi döntéshozattal kapcsolatos irányzatok alapjainak megtalálása voltak.

A jogpszichológiai szakirodalom irodalomkutatásban arra törekedtem, hogy ne csak a bevett, *mainstream* elméleteket és munkákat dolgozzam föl, hanem olyan eredményeket is, amelyek tudománytörténeti besorolásukat tekintve nem tartoznak szorosan a jogpszichológia szakirodalmához, de témájukat – és a disszertációban lefektetett szempontokat – tekintve odasorolhatók. A kutatás során szét kellett választanom, bár nagy segítségemre volt a nemzetközi szakirodalom, külön kategóriát kellett képeznem az angolszász és a kontinentális jogrendszerből származó eredményeknek. Az irodalomkutatás során a mérvadó forrásmunkákat internetes szabadszavas kereséssel, könyvtárkutatással (elektronikus folyóiratok, időszakos kiadványok, tudományos könyvek), és internetes levéltári kutatással szereztem be. A történeti vizsgálathoz interneten, könyvtárban és könyvesboltokban elérhető antikvár műveket szereztem be. Másodlagos forrásfeldolgozásnál visszatértem a forrásműhöz, hogy ellenőrizsem a közlemény pontosságát.

Az empirikus kutatásban félig strukturált interjút és egy klasszikusnak számító projektív tesztet a Jung féle szóasszociációs tesztet terveztem felvenni a vizsgálati

személyekkel. A vizsgálati személyeket eredetileg a teljes hazai bírói karból terveztem toborozni önkéntes jelleggel. A kutatásba legalább 50 főt szerettem volna bevonni és illesztett kontrollcsoport alkalmazását terveztem. Az interjúk eredményét kvalitatív eljárással, míg a szóasszociációs tesztből kapott adatokat statisztikai eljárásokkal terveztem kielemezni. Az Országos Bírói Hivatalhoz a kutatási engedélyhez 2020. augusztus 6-án beadott kérelmet az OBH elutasította. Emiatt a harmadik kutatási cél megvalósításához módosított kutatást módszertant alkalmaztam.

Az új módszertan alapján a bírói karból már kilépett kollégákat kerestem hálóba módszerrel. Tekintettel arra, hogy ezen a módon a kutatás reprezentativitását, vagy mintanagyságát már nem lehetett előre tervezni vagy garantálni, ezért némileg megváltoztattam a kutatási kérdést és a kutatás funkcióját. Magyarozó jellegű kutatás helyett itt is feltáró kutatást végeztem, és a közvetlen cél egy bírókra és a bírói munkára adaptál kutatási eszköz kifejlesztése lett, melyet posztdoktori kutatásomban tervezek felhasználni. A megváltoztatott kutatásnak az előkutatás nevet adtam, és a kutatásba jelentkező 5 volt bíróval felvettem a félig strukturált interjút és a szóasszociációs teszt lerövidített változatát. Az eredményeket a minta kis mérete miatt statisztikai eljárás nélkül, kvalitatív szempontok szerint elemeztem. A rövidített szóasszociációs eljárás és az interjúk elemzési szempontjai a következők voltak:

1. hívószavakra adott választípusok beazonosítása
2. szómagyarázatokban fellelhető további asszociációk beazonosítása
3. interjú válaszokban beazonosítható tudatos és nem tudatos elemek beazonosítása

Az előkutatás kiegészítésére három bírói döntéshozatali kutatás (kérdéstechnikák; bírói heurisztikák; bírák társas bíráskodásra vonatkozó attitűdjei) másodelemzését is elvégeztem. Az elemzés a bírói munkával kapcsolatos tudatos és nem tudatos vélekedéseket tartalmazta három kategória szerint: az első kategória a *tudatos és feltehetően tanult elemek* a kutatásokban; a második kategória a *tudatos, de*

feltehetően intuitív, tapasztalati úton kialakított elemek a kutatásokban; és a harmadik kategória a *nem tudatos elemek* a kutatásokban

III. A kutatás eredményeinek összefoglalása, tudományos és gyakorlati hasznosíthatósága

1) A jogpszichológia tudományának rendszerezése

A disszertációban bemutatott jogpszichológia tudománya a XX. század kezdete óta meglehetősen messzire jutott. Nincs még ugyan kialakult elméleti vagy „pszichológiai minimum” mely a jogpszichológiát keretezné, azonban az alkalmazott területek proliferációja és az igazságügyi szakértés nemzetközi karrierje – amivel mára a joggyakorlat integráns részévé vált – eljuttatta a tudományterületet oda, hogy egyre önállóbbá váljon.

A korai jogpszichológiai rendszertan még alkalmazási területek alapján közelített a jogpszichológiához és teljesen figyelmen kívül hagyta a terület elméleti megalapozásának szükségszerűségét. Craig Haney⁶ klasszikus rendszere három területbe sorolta a jogpszichológiát, aszerint, hogy ki, mire és hogyan használja a pszichológiát a jogon belül. Az így elkülönített csoportok (a) pszichológia a jogalkalmazásban,⁷ (b) pszichológia és jog,⁸ és (c) a jog pszichológiája.⁹

James Ogloff 2002-es összefoglaló könyvében nem állított fel új rendszertant, hanem felhasználta Haney rendszerezését. A könyv összefoglaló jhellege alapján egyértelműen látszik, hogy melyek azok a kutatási és alkalmazási területek, ahol a jogpszichológia a 2000-es évek komoly eredményeket ért el: gyermekek részvétele a jogi eljárásban; igazságügyi pszichológiai szakértés; tanúvallomások megbízhatósága; esküdtek és esküdtszékek működése; polgári peres eljárások és kártérítési ügyekben való szakértés.

A 2010-es években Kapardis és Bartol műveinek feldolgozása alapján ez a felosztás már hat eleművé vált: gyermekek részvétele a jogalkalmazásban (áldozat, tanú, elkövető); tanúvallomások megbízhatósága és hazugság-detekció; rendőrségi

⁶ Haney, C.: Psychology and Legal Change: On the Limits of a Factual Jurisprudence. In. *Law and Human Behavior*. Vol. 4, No. 3, 147-199. o. 1980.

⁷ *Ugyanott*. 153.o. (psychology in the law)

⁸ *Ugyanott*. 154.o. (psychology and law)

⁹ *Ugyanott*. 156.o. (psychology of law)

pszichológia; jogi döntéshozatal vizsgálata; polgári peres eljárások szakértői támogatása; igazságügyi szakértői tevékenység büntető eljárásokban.

Végül a 2023-as jogpszichológiai Oxford kézikönyv feldolgozása alapján viszont megint visszatértünk a hármass felosztáshoz: (a) horizontális vagy általános jogpszichológiai területek (képzés, valamint szakértői és tudományos tevékenység a gyakorlatban); (b) alkalmazott jogpszichológiai területek (gyakorlatilag az összes terület ide tartozik amiket Ogloff, Kapardis és Bartol művei felsorolnak, kivéve a jogi döntéshozatallal kapcsolatos kutatásokat); és (c) kísérleti jogpszichológiai kutatások (önálló területként lépnek elő az akadémiai kutatásban jelentőssé vált területek).

2) Modern pszichológiai jogelmélet kialakítása

Pszichológiai perspektívából nézve a jog ugyancsak egy rendszernek fogható fel, mégpedig egy kognitív, gondolkodási rendszernek. Ennek a gondolkodási rendszernek vannak a) normatív gondolkodási elemei, b) mérlegelő elemei, c) döntéshozó elemei, d) elemző és analógia kereső elemei, és e) intuitív vagy más néven heurisztikus elemei. Van még egy gondolati eleme, a f) nyelvi rendszer, amely egyfelől az előbbi elemek részeként egy különálló rendszert alkot, másfelől külön gondolkodási minőséget képvisel a nyelvi gondolkodás törvényszerűségei mentén.

Ez a lehetséges referencia pont a jog, mint gondolati rendszer kidolgozása lehetne. Ennek az elképzelésnek részéről az az alapja, hogy ha elfogadjuk, hogy a jog egy gondolati konstrukció, akkor a különböző elemei kognitív folyamatokkal leírhatóvá válnak. Ennek a gondolkodási rendszernek – mint ahogyan fentebb már felsoroltam – vannak a) normatív gondolkodási elemei, b) mérlegelő elemei, c) döntéshozó elemei, d) elemző és analógia kereső elemei, és e) intuitív vagy más néven heurisztikus elemei. Van még egy gondolati eleme, a f) nyelvi rendszer, ami egyfelől része az összes előbbi rendszernek, másfelől maga is egy különálló rendszert alkot.

A *normatív gondolkodási elem* formális logikát követ és ide tartozik a törvények megalkotása, a jogeset tényeinek jogszabályokhoz való hozzárendelése, az eljárási szabályok alkalmazása, a határozat szerkesztés folyamata, vagy egy

indoklás elkészítése. A *mérlegelő elem* a jogeset megítélése közben lép működésbe, még mindig formális logikát követ és elvileg a racionális döntéshozatali mechanizmusok része, amennyiben a jogalkalmazó képes a formális logika lépéseit lineáris sorrendben követni és gondolkodása nem ugrik váratlanul egy következtetésre. A *döntéshozó elem* a jog alkalmazásának egyes pillanataiban lép működésbe és nem csak akkor, amikor a határozatban foglalt végső döntés megszületik. Ilyen pillanat például, amikor a jogeset tényeit kell rekonstruálni a múltra vonatkozó (időnként eltérő) narratívák alapján. Ekkor a jogalkalmazó minden egyes tény-elemnél el kell, hogy döntse, hogy az része lesz-e a tényállásnak, vagy sem. Ebben a folyamatban az egyszerűbb tényeknél találhatunk látszólag explicit gondolkodási elemeket (például reggel volt vagy este, férfi vagy nő volt-e jelen), de mivel a jogalkalmazó ilyenkor már korlátozott információs mezőben mozog, ezért nagy arányban lépnek be heurisztikus elemek a gondolkodásba. Paradox módon, ugyanilyen heurisztikus elemek vannak jelen az egyszerű, különösebb mérlegelést nem igénylő esetek elbírálásánál. Ilyenkor a jogalkalmazó nem a formális logikai gondolkodás mentén halad lépésről lépésre, hanem korábbi tapasztalatainak gyűjteményére hagyatkozva gyorsan ugrik a megoldásra, más néven rutinszerűen jár el. Az *elemző és analógia kereső gondolkodási elem* a jogszabályok jogesetre való alkalmazásakor lép működésbe. A rutinszerű eseteket leszámítva, ez megint formális logikát igénylő mozzanat, ilyenkor a heurisztikák zavaró körülményként lépnek fel, és az indoklásban időnként tetten érhetőek lesznek (pl. visszafelé felépített indoklás). *Intuitív vagy heurisztikus elemekkel* a rendszer teljes egészében találkozhatunk, ezért a kérdés inkább az, hogy mekkora a heurisztikus elemek az aránya az egyes gondolkodási elemekben, és nem az, hogy jelen vannak-e vagy sem. Korlátozott információs mezőben, mint például egy tényállás rekonstruálása vagy túl sok információ rendelkezésre állása esetén, esetleg, amikor viszonylag kevés idő áll rendelkezésre egy döntéshez,¹⁰ evolúciós és más biológiai okokból a heurisztikus gondolkodás automatikusan bekapcsol. Annak érdekében, hogy a jogi gondolkodási rendszerben ez ne okozzon anomáliát, a formális gondolkodásnak fel kell ismernie a heurisztikák hatását a logikai láncolatban –

¹⁰ Kognitív és nem jogi értelemben vett döntésre kell itt gondolni, ezért hívhatjuk inkább következtetésnek.

magát a heurisztikát, mivel nagyon gyorsan megy végbe, viszonylag ritkán tudjuk tetten érni –és ha szükséges, korrigálnia kell azt.

A *nyelvi rendszer* az egész jogi gondolkodási rendszernek egy különleges része. Felfogható az egyes gondolkodási elemek nyelvi reprezentációjaként,¹¹ ilyen például a törvényalkotási mozzanat, vagy az eljárásrendi szabályok tárgyalótermi használata. Azonban mivel a heurisztikus gondolkodási elemek sokszor nyelvi reprezentáció nélkül jönnek létre ezért kezelhetjük a nyelvi rendszert a gondolkodási rendszer egyik elemeként is. Az, hogy létezik-e nyelvtől független formális gondolkodási folyamat, vagy a formális gondolkodásnak minden esetben feltétele-e a nyelvi reprezentáció, még nem tudjuk pontosan. Sokáig azt gondolták a kutatók, hogy a gondolkodás nyelvi reprezentációja, az u.n. belső monológ része a tudatosságnak és az elme működésének. Ezek az elméletek ma már megdőlni látszanak, azonban feltételezhető, hogy a jogi gondolkodásban a normatív, a mérlegelő és az elemző elemek formális gondolkodásának mindig része. Emiatt viszont foglalkozni kell a nyelvi rendszer séma elemével is, ami eltérítheti a formális gondolkodást és egyfajta zajként funkcionálhat a jogi gondolkodásban.

3) Javaslat a bírói hivatás pszichés támogatására

Jogászok mentális egészségével a szakirodalom csak egészen ritkán foglalkozik, az utóbbi években a pandémia irányította rá megint a figyelmet erre a problémára.¹² A nemzetközi szintén az angolszász jogrendszert alkalmazó országokban helyenként már a jogi képzésbe beépítenek mentális egészséget támogató tréningeket. Ausztráliában 2019-ben jelent meg egy kutatás, mely 150 bíró és bírósági dolgozó bevonásával készült és azt mutatta, hogy bár a bírók meglehetősen jó coping stratégiákkal¹³ rendelkeznek, ha a mindennapi stresszel kell megküzdeniük, azonban

¹¹ Nyelv, mint közvetítő közeg elmélet: Vinnai. Jogi nyelv. A jogi nyelv egy normatív nyelv, nem arról szól, ami van, hanem aminek lennie kell. A jogi nyelv előíró, a valóságot mérjük a jogi előírásokhoz. Nagyon fontos a pontos szóhasználatra és monoszémiára való törekvés, ugyanis a szó jelentése normatív lesz, tehát csak abban az értelemben lehet használni. Ha egy jogi szakkifejezésnek több jelentése van, nem lehet pontosan behatárolni, hogy a jogi előírás mire irányul

¹² <https://www.unodc.org/dohadecaration/en/news/2021/11/well-being-of-judges-should-be-a-priority-for-every-judiciary.html>

¹³ Egyénre jellemző viselkedési mintázatok, melyekkel az ismétlődő stresszkeltő helyzetekben csökkenteni tudjuk a szorongás és a stressz szintjét. Bár ezek a stratégiák a személyiségben gyökereznek, hatékonyságuk tanulás útján – a megfelelő terápiás eljárás mellett – növelhető.

jóval magasabb szintű pszichés traumatizáltságot mutatnak az átlag populációhoz képest. Az ebből származó szorongás és hosszútávú stressz pedig ugyanolyan veszélyeztetetté teszi őket, mint a krízishelyzetben levő emberekkel foglalkozó szakembereket (pl. mentősök, baleseti ellátók, rendőrök, tűzoltók).¹⁴

A korai kiégés veszélyét maguk a bírók is megerősítették az előző fejezetben elemzett kutatásokban.¹⁵ Bíróként sokszor találkozhatnak krízishelyzetben lévő emberekkel, sokszor nagyon nehéz sorsú emberekkel, vagy csak egymással éppen konfliktusban levő emberekkel, akik éppen életük legnehezebb időszakában vannak. A bírónak mindezt túrnie kell, ráadásul oly módon, hogy nem is látszódnak rajta, ha egy-egy esemény mélyebben megérintette. Pszichológiai szempontból rendkívül nehéz munka környezet ez, amely legalább akkor pszichés odafigyelést és támogatást igényelne, mint a fenti példában hozott munkaügyi csoportok. Bizonyos értelemben a pszichológusok is ki vannak téve nehéz, sokszor felkavaró emberi sorsoknak, gyermekeket érintő patológiás családi konfliktusoknak, azonban számukra szakmai szinten elérhető a rendszeres szupervízió és pszichés támogatás lehetősége. Akkor a bírácoknak miért nem? A következő négy pontos javaslat még kidolgozásra szorul, azonban ez már nem a jelen disszertáció célja és feladata:

1. A mentális egészség megóvásához a bírácoknak is meg kellene tanítani – ahogy a pszichoterapeuták is megtanulják képzésük elején – én-határaik kezelését, mely segítségükre lehet a bevonódás határainak kezelésében és a lelki egyensúly fenntartásában.

¹⁴ <https://pursuit.unimelb.edu.au/articles/wellbeing-survey-of-australia-s-judiciary-reveals-risk-of-distress-and-burnout>

¹⁵ „... Mi bírác ugyanolyan emberek vagyunk, mint mások és ezt valamiért a társadalom nehezen tudja megérteni. Éppen ezért azt állítani, hogy valaki az ítélkezése során pl. faji előítéletekkel van a vádlottakkal szemben, ugyanolyan bizonyossággal lehetne mondani, mint ennek ellenkezőjét. Ezek rejtve maradnak. Egy régi kollégám jut erről eszembe, aki nyugdíjazása után megosztotta velem, hogy bírói pályája végén szó szerint megutálta az embereket. Igen, ezt mondta. Nagyon komolyan kiégett és a rendszer nem tudta detektálni a problémát, nem lehetett elmozdítani őt, hogy már nem való a pulpitusra, nem lenne szabad emberekkel foglalkoznia. S ennek okai messzebbre vezetnek, pl. az előmeneteli struktúrára, a visszajelzések hiányára, a szakmai alázat hiányára, vagy akár egy magánéleti dologra. A „burnout” jelenség tehát komoly veszélye a pályának.” In. i.m. Kósa, F. J. 2020. 37. o

2. Ezt a kezdeti tréninget rendszeres szupervíziós alkalmakkal kellene megtámogatni, melyet a bírák minimum félévente, de krízis esetén a közbülső időkben is igénybe vehetnének.

3. A szakmai felülvizsgálati időszakokban a pszichológiai alkalmassági vizsgálatához hasonló pszichológiai szűrés elvégzése is javasolt, melynek célja nem az alkalmasság megállapítás lenne, hanem a pályán eltöltött idő okozta esetleges kiégés vagy más pszichés problémák kiszűrése és kezelése lenne.

4. Rendszeres csoportos foglalkozásokat kellene szervezni önkéntes részvételi lehetőséggel, ahol a bírói kar tagjai csoport-terápiás szakemberek vezetése mellett, biztonságos környezetben dolgozhatnak fel a munkavégzés okozta stresszt.

A kutatás eredményei a három kutatási célnak külön-külön egységet képviselnek, azonban van egy közös, negyedik eredmény is, mely a kutatási eredmények közvetlen hasznosítását jelenti. Ez a negyedik eredmény a Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karán elindított Jogpszichológiai szakjogászképzés, melynek megalkotásában a doktori kutatás részeként részt vettem.

A 2021 szeptemberében indított jogpszichológiai szakjogászképzése számos szempontból világítja meg a jog és azon belül különösen a joggyakorlat, valamint a pszichológia kapcsolatát. A képzés megtervezői számára nemzetközi példák szolgáltak elsősorban mintául. A két tudomány egymáshoz való közelítését a gyakorlatban nagyban megnehezíti a teljesen eltérő szakmai zsargon és gondolkodásmód. Jogpszichológiát gyakorló pszichológusok felé sokszor fogalmazódik meg az a kritika, hogy nem teljesen értik jogász kollégáik prioritásait, akik viszont a pszichológus kollégák gondolkodásmódját nem értik. Ennek egyik következménye, hogy a pszichológiai kutatások eredményei csak bizonyos korlátok között alkalmazhatóak a jog területén. Emiatt a képzés egyik fő szempontja az volt, hogy a kétféle gondolkodásmódot közös nevezőre hozzuk. A pszichológiai elméleteket és gyakorlatokat a különböző jogi területekhez és jogágakhoz rendelve csoportosítottuk, oly módon, hogy a két félév mindegyikének egy-egy horizontális

vezérgondolatot is adtunk. Az első félév témája az értelmi és mentális kihívásokkal élő emberek jogi reprezentációjára vonatkozott, míg a második félév témája a diszkrimináció különböző megjelenési formái voltak. A jogterületek, melyeken belül megjelenítettük az egyes pszichológiai gyakorlatokat, a büntetőjog, gondnoksági ügyek, a fogyasztóvédelem és versenyjog, a munkajog, és a családjog voltak. Egy további horizontális téma volt a képzés jogi döntéshozatallal, azon belül pedig a szervezetek működésével, munkapszichológiával, valamint döntésszichológiával foglalkozó része.

A képzést bevezető tárgyakkal indítottuk, melyek közül az egyik legfontosabb *A pszichológiai alapjai* tárgy volt, ahol a hallgatókkal megismertettük a képzés során használt legfontosabb pszichológiai fogalmakat. A képzés részeként a hallgatók olyan gyakorlati szakemberekkel találkoztak, mint igazságügyi pszichológus, igazságügyi elmeszakértő, börtönpszichológus, családpszichológus, vagy poligráfós vizsgálatban jártas szakember. Ennek révén a hallgatók megismerkedhetnek az igazságügyi szakértők munkájával, az általuk alkalmazott módszerek, tesztek működési mechanizmusával és alkalmazási területeivel, továbbá segítséget kapnak a pszichológus szakértői vélemények jobb megértéséhez. A képzés további gyakorlatorientált része volt, hogy a hallgatók a pszichológiával a gyakorlatban is megismerkedjenek. Ezt egy tréning keretében tettük lehetővé, ahol a pszichodráma és a szociodráma módszereit ötvöző csoportfoglalkozások keretében foglalkozhattak saját szakmai szerepfelfogásukkal, az adott jogi szervezetrendszer hatásával saját munkájukra és a mentálhigiéné jelentőségével munkavégzésük során.

A képzés egy elvontabb, nehezen átadható része a két tudomány szemléletmódjának közelebb hozása volt a hallgatók számára. Míg a jog normatív tudomány, alapjait a bölcelet – azon belül is az etika és a logika – adja, addig a pszichológia – bár maga is rendelkezik bölceleti alapokkal – hangsúlyosan empirikus, tapasztalati tudomány. Ebből kiindulva egyik fontos feladatunknak a két tudományterület közötti személeti és módszertani különbség áthidalását tartottuk, ezért a hallgatóktól empirikus szakdolgozat elkészítését kértük. Az elkészült munkákon keresztül a hallgatók maguk is megtapasztalhatták, hogy hogyan lehet

joggal kapcsolatos kérdésekhez empirikus módon közelíteni és egy empirikus kutatási eredményt értelmezni.

IV. Témával kapcsolatos saját publikációk

Torma Judit: Jogpszichológiai képzés nemzetközi összehasonlításban. Miskolci Jogi Szemle: A Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának Folyóirata. 2022

Torma Judit: Child Interviewing in Legal Cases. A European Perspective. European Integration Studies (EIS) Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2022/1. 2020/2021 II.

Torma Judit: Jog, nyelv, pszichológia II. rész: Kutatási eredmények gyakorlati alkalmazásai. Magyar Jogi Nyelv. 2020/2. 2020/2021 II.

Torma Judit: Minimum Age of Criminal Responsibility in Member States of the European Union. A legal and psychological assessment of moral development theories and the minimum age of criminal responsibility. The Journal of Faculty of Law Oradea 2020/2. 2020/2021 II.

Torma Judit: A jogászi szakma rétegződése. Studia Iurisprudentiae Doctorandorum Miskolciensium- Tomus 19. 2019/2020. I

Torma Judit: Jog, nyelv, pszichológia: A jog és nyelv kutatásának pszichológiai vetületei. Magyar Jogi Nyelv. 2020/1. 2019/2020 II.

Torma Judit: Empirical research methods in sociology of law. Konferencia kiadvány: Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2018. november 22.

Torma Judit: Research of Judicial Decision-making. Konferencia kiadvány: Doktoranduszok Fóruma, Miskolc, 2017. november 16.

Torma Judit: Jogpszichológia vagy jog és pszichológia. Konferencia kiadvány: Miskolci Doktorandusz Konferencia, Miskolc, 2017. október 27.